

ସରଳୀୟ ଗରବୀୟ ଚେନେଇଲ ମାନ୍ୟତା

ସଂସ୍କୃତ

ରଂଗୁଳ-ଗୁଣନ

(୧ ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରାବଳୀ ଓ ପରିଚୟ)

ବାମଣୀୟ ମାନମୟ ସଦଗୁଣ
ଶ୍ରୀମତ୍ତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ

ଦ୍ଵାରା ସଂଗୃହୀତ ।

ଅନୁମତ୍ୟମୁଦ୍ରାରେ

ଶ୍ରୀ ଜାମୋଦର ମିଶ୍ର ସଦ୍ୟାଳୟ

କଟକ

ପ୍ରକାଶିତ ।

ବାମଣୀୟ-ସୁଚେ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ।

୧୮୯୩

ମୂଲ୍ୟ ୫୦ ୪ ମାସ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

୧୮୯୨ ବାଲର ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ
ଭାବରେ ବାମଣୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମୂହର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନା
କରାଯାଇଅଛି ; ଇନ୍ଦ୍ରଧରୁ ଅପର ପ୍ରାୟମେଶ୍ବରରେ ' କୃଷିପାଠ '
ନାମକ ଶ୍ରେଣୀ ଦୁର୍ବୋଧ ଛାତ୍ର ପୁସ୍ତକ ପାଠ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା
ଏକ କୋମଳମତି ବାଳକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଜାହା ଅନୁପଯୋଗୀ
ବିବେଚ୍ୟା ହେଉଛି ବାମଣୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ' ଶିକ୍ଷକ-ସମିତି '
ଉପରକର୍ତ୍ତେ ଶ୍ରେଣୀ ସରଳ ଭାରତବର୍ଷୀୟ ଇଂରାଜୀ - ଗୁଜରାଟୀ
ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ ଅମୃତ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ ।

ଅମ୍ଭେଶିକ୍ଷକ-ସମିତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅନୁରୋଧଦ୍ଵାରା ସମ୍ପ୍ରଦତ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ
ଓ ସରଳ ଭାଷାରେ ବିଦ୍ୟା ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କର ଇଂରାଜୀ ଗୁଜରାଟୀ ସଂସ୍କରଣ
କରି ଅଧୁନା ପୁସ୍ତକାବାରରେ ପ୍ରକାଶିତକଲୁ ; ଏତାପେ
ଏକାବେଳାକେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଅଛି ଏମନ୍ତନୁବେ ଭେଦେଯଦ୍ୟପି
ସ୍ଵଳ୍ପମାରମତ ବାଳକମାନଙ୍କର ଏତଦ୍ଵାରା ବିଶ୍ଵିନ୍ନାସ ଉପକାର
ହୁଏ ତେବେ ଛାତ୍ର ସାମାଜ୍ୟ ବୋଧକରି ଦ୍ଵିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣରେ
ପୁସ୍ତକ ଶ୍ରେଣୀ ସଂକଳ୍ପ ସୁନ୍ଦର କରିବାକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବୁଁ ।

ପରଶେଷରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହା ଯେ ଗୁଜରାଟୀର ସୁଲ୍ଲ ଅଧ୍ୟାପକ
ଶ୍ରୀ ଘନବନ୍ଧୁ ଗଡ଼ଜାତୀୟକ ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହକାଳୀନ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ
କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଅଛୁଁ । ଇତି ।

ତା ୧୧ । ୧୧ । ୯୨ ।

ଶ୍ରୀରାଜକୁମାର-ବାମଣୀ ।

୨ ଯୁ ସଂସ୍କରଣର ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଭଂରାଜ—ସକଳ ପୁସ୍ତକ ବାମଣୀ ସ୍ଥଳ ସାଠାଁ ବିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷକ ସମିତକ ଅନୁଗ୍ରହ
 ବିମେ ମୁଦ୍ରିତ କରା ଯାଇଥିଲା ; ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଶ୍ରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶେଷ ହୋଇଥିବା ଦୃଶ୍ୟ
 କରା ହେଉ ଚାହୁଁରେ ଅନେକ ଅଶୁଦ୍ଧ ଥିବା ହେତୁତଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ମାନଜୟ ଶ୍ରୀପୁରୁ
 ବାମଣୀ ସୁଦରାଜ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଅନୁମତିପ୍ରାପ୍ତରେ ସରିବର୍ତ୍ତିତ , ସରିବର୍ତ୍ତିତ ଓ
 ସଂଶୋଧିତକରି ଆମ୍ଭେ ଏହି ସ୍ବତନ୍ତ୍ରପୁସ୍ତକ ଶ୍ରୀର ଦ୍ବିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶକରୁଁ ; ପୁସ୍ତକ
 ଶ୍ରୀ ଅପେକ୍ଷା ବୃତ୍ତ ଉପଯୋଗୀ କରିବା ବ୍ୟୟରେ ଦୁଃଖି କରା ଯାଇ ନାହିଁ । ଯେବେ
 ଏତଦ୍ବାରା କୋମଳମତି ଶ୍ରୀ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏବଂ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ବିଷୟ ଉପକାର
 ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସମସ୍ତ ଶ୍ରମ ସଫଳ ବୋଧକରୁଁ ।

ପରିଶେଷରେ କୁଞ୍ଜେରା ହେତୁ ସ୍ବୀକାର କରୁଅଛୁଁ ଯେ ବାମଣୀ ‘ଶିକ୍ଷାଚକ୍ର ସମିତ’
 ଏପୁସ୍ତକରୁ ତୁଳିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଠାଁ ପୁସ୍ତକରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଅନୁଗ୍ରହୀତ କରି
 ଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ବାମଣୀ

ଇଂରାଜ-ରାଜତ୍ବ ।

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସୀମା—ଭାରତର ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ , ଦକ୍ଷିଣରେ ଭାରତ ସାଗର , ପୂର୍ବରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ଅରବିନ୍ଦସାଗର , ଓ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନ । ଲେନ୍ ସଂଖ୍ୟା ୧୯ କୋଟୀ । ଭାରତ ପ୍ରଧାନତା ୨ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା ଆର୍ୟ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ , ଉତ୍ତର ଭାଗକୁ ଆର୍ୟ୍ୟାବର୍ତ୍ତ , ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗକୁ ଦକ୍ଷିଣା ପଥ ବା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ କହନ୍ତି । ଭାରତରେ ୨୦୦ ଗୋଟି କରଦ ମିସ୍ତ୍ରଗତ୍ୟ , ଏବଂ ୨ ଗୋଟି ସ୍ବାଧୀନ ଗତ୍ୟ ଅଛି । ଏହାକୁ ଦେଶୀୟମାନେ ଭାରତବର୍ଷ , ସୁସଲମାନମାନେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ , ଇଂ-ରାଜମାନେ ଇଣ୍ଡିଆ କହନ୍ତି । ଏଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଏକଶତ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଭାରତ ବର୍ଷ ଆୟତନରେ ଇଉରୋପ ମହା ଦେଶରୁ ବୃଦ୍ଧନ ଦ୍ଵାପର ପ୍ରାୟ ୧୪ $\frac{1}{5}$ ଗୁଣ ହେବ ।

ଖ୍ରୀ ୧୭୦୭ ଖ୍ରୀ ଦରେ ଅଞ୍ଜଳିଜାତବଳ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଦାକ୍ଷିଣ-ମାଟଙ୍କର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପ୍ରାଧିକାର ଲାଭହେଲା । ନିଜାମ ଉଲ-ସୁଲ୍ତାନ ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ହାଇଦ୍ରାବାଦକୁ ଗତ୍ୟାନୁକୂଳେ । ନିଜାମ (କର୍ଣ୍ଣାଟର ଜଣେ ଉପେଷ୍ଠ) ଅର୍କଟର ନବାବ ନାମରେ ପରିଗଣିତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁ-ପଞ୍ଜି ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ଗଜା ଏବଂ ଚାଟୋର ଶିବଜୀ ଜଣେ ବଞ୍ଚିତ କର୍ତ୍ତା ଶାସିତ ହେଲା । ମଘାପୁର ସିମେ ୨ ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୁଗତ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ତେଜେବେଲେ ' ନାୟକ ' ନାମରେ ଅଭିହିତ

(୨)

ଜମିଦାରମାନେ ପାଟଣାସ୍ଥ ଦୁର୍ଗମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାଧୀନ ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତାଃସୂଚକ — (୧୭୪୭—୧୭୫୮ ଖ୍ରୀ : ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)
ଖ୍ରୀ : ୧୭୪୪ ଖ୍ରୀ :ରେ ଅଷ୍ଟ୍ରିୟାର ସିଂହାସନ ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଫରାସୀ ଓ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ବିବାଦ ହେବାରୁ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଜାତିଙ୍କର ବିବାଦ ଅବସ୍ଥା ହେଲା ।

ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା— (୧) “ ଲାଟ୍‌ଡେଲିସ ” ଖ୍ରୀ : ୧୭୪୭ ରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଫମଶଙ୍କର ଅଧିକାର କଲେ । (୨) “ ଏଣ୍ଟିମିରେଲ ବକ୍ସାଉଇନ ” ଏବଂ “ ମେଜାର ଲରେନ୍ସ ” ଖ୍ରୀ : ୧୭୫୮ ରେ ପଣ୍ଡିଚେରୀ ଅବରୋଧକର ଅକ୍ତିଆରୀୟ ହେଲେ ।

ଶେଷଫଳ — ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ଖ୍ରୀ : ୧୭୫୮ ରେ “ ଅଇଲସ୍‌ପେଲ ” ସହ ଦ୍ୱାର ସ୍ଥଳରେ ହେଲା, ଏହି ସହରରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ହେଲା ।

୨ ଯୁ ଓ ୩ ଯୁ କର୍ତ୍ତାଃସୂଚକ — (୧୭୫୯—୧୭୬୯) ୧୭-୫୯ ଖ୍ରୀ :ରେ ଦକ୍ଷିଣର ସୁବେଦାର ନିଜାମ ଉଲ୍‌ମୁକ ମୁରୁବେଦାର ଦାଇଦ୍ରାବାଦର ସିଂହାସନ ନିମନ୍ତେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧି ଜ୍ୟେଷ୍ଠସୁବ ‘ ମଜିଫ-ରଜିଷ୍ଟ ’ ୨ ଯୁ ସୁବ ‘ ନାଜିରଜିଷ୍ଟ ’ ଏହି ଦୁଇଜଣ ପରସ୍ପର ବିବାଦରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ କର୍ତ୍ତାଃସୂଚକ ନବାବ ପଦ ପ୍ରସ୍ତିତ୍ତାରେ ପ୍ରଥମ ନବାବ ଦୋସ୍ତାଲିଙ୍କର ଯାମାଦା ‘ ଶୁଲ ସାହେବ ’ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିଚେରୀ ଗାସନକର୍ତ୍ତା “ ଉତ୍ତ-ପ୍ରେକ୍ଷ ” ଶୁଲସାହେବଙ୍କୁ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ବଳୀୟ ଉନ୍ନତ କଲେ ଏହି ଅନତି ବଳମୁରେ କର୍ତ୍ତାଃସୂଚକ ଯୁଦ୍ଧରମୁହେଲା ।

ଫରାସୀ, ଓ ଶୁଲସାହେବ, ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ସହଯୋଗ ଦେଲେ । ଖ୍ରୀ : ୧୭୫୯ ରେ ବୟୋଧର ନବାବ “ ଅନନ୍ତାଧର ”

ଦିନ ” ଅନୁରରେ ବଧଦେଲେ । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ‘ ମହମ୍ମଦ ’
 ହିତେନା ପଞ୍ଜିକୁ ପଳାୟନକଲେ । ନାତିର , ମହମ୍ମଦଅଲ ଏକ
 ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିଲେ, ଏହାପ୍ରକାର ନା-
 ତିର ; ଇଂରାଜ ଓ ମହମ୍ମଦ ଫରସିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ
 ହେଲେ , ମଜଦର ଓ ଗୁଲସାହେବ ଫରସିଙ୍କ ପକ୍ଷ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା—(୧) ଖ୍ରୀ: ୧୭୫୯ ରେ ‘ କ୍ଲାଇବ ’ ଫରସି
 ମାନଙ୍କ ଅଧିକୃତ ଅକିଷ୍ଟ ଜଗର ଅଧିକାର କଲେ । ଗୁଲସାହେବ
 ଫେରାଅସି ଏହି ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କଲେ କିନ୍ତୁ କ୍ଲାଇବ ଦୁର୍ଗରକ୍ଷା
 କରିଥିଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଫରସିମାନେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ
 ଠାରେ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ କଲେ ।

(୨) ୧୭୬୦ ରେ ଓଏଂବ୍ରୀଓଏସଠାରେ ଫରସିମାନେ ପରା-
 ହୃତ ହେଲେ ।

(୩) ୧୭୬୧ ରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଜିଞ୍ଜୀରଂପାବତୀପୁ-
 ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ ହେଲା ।

ଶେଷଫଳ—୧୭୬୧ରେ ଫରସି ଓ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହ
 ଶ୍ୟାନ୍ତ ହେଲା ଏବଂ ୧୭୬୩ ରେ ପାରସ ନଗରରେ ସନ୍ଧି ହୋଇ-
 ଥିଲା । ସେ ସନ୍ଧିରେ ଫରସିମାନେ ପଣ୍ଡିଚେର ଫେରପାଇଲେ ।

କଙ୍ଗାଦେଶର ନବାବ ସମ୍ବଳେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ

ବିବରଣ ।

ଅଓରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତରୁ ଖୁର୍ସିଦଲୁଲ୍ଲାହୀ ୧୬୦୪-୧୭୨୫
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଗଜପତି କଲେ । ଏଦକ୍ଷିଣାଭ୍ୟନ୍ତ ଜଣେ
 ଗଜବ ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ର , ଜଣେ ଇସ୍ଲାମାନ ବଣିକ ଦ୍ଵାରା ଦାସରୂପରେ
 ପାରସ୍ୟକୁ ନୀତିହୋଇ ଜନୈକ ମୁସଲମାନ କର୍ତ୍ତୃକ ଭାବେ ତାକୁ

(୪)

ଅସିଥିଲେ ଏଭାକା ପରବର୍ତ୍ତେ ସୁରସିଦାବାଦକୁ ଗୁଚ୍ଛାଳନ କଲେ ।

ସୁଜାତାଦିନ—ସୁର୍ଗଦଳୁଲ୍‌ଲୀଙ୍କ ଗୁଚ୍ଛତ୍ରପରେ ତାଙ୍କର ଜାମାତା ସୁଜାତାଦିନ ୧୭୬୫-୧୭୭୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ , ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଗୁଚ୍ଛତ୍ର କଲେ । ଏକତ୍ର ସହ ପ୍ରକୃତି ଲୋକଥିଲେ , ତାଙ୍କ ସମୟରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଘଟଣା ଘଟିନଥିଲା ।

ସେରବଦ୍ଧରଜଣା—ସୁଜାତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସେରବ ୧୭୭୯-୧୭୮୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁଚ୍ଛତ୍ର କରି ଆଲବର୍ଥ ଦ୍ଵାରା ଖ୍ରୀ: ୧୭୮୦ ରେ ଲଢ଼ିତ ହେଲେ ।

ଆଲବର୍ଥଜଣା — ଖ୍ରୀ: ୧୭୮୦—୧୭୮୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁଚ୍ଛପଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ଗୁଚ୍ଛତ୍ର ମମୟର ପ୍ରଥମାଂଶ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ମଣ୍ଡଳରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଖ୍ରୀ: ୧୭୮୧ ରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦାନ କରି ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ମଣ୍ଡଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ । ୧୭୮୨ ଖ୍ରୀ: ରେକଲକତା ବସିମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଖାଇ ନିର୍ମାଣର ଅନୁମତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ , ଉକ୍ତ ଖାଇକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ “ ମରହଟ୍ଟାଖାଇ ” କହିନ୍ତି ।

ସିଗୁଜଦୌଲା—୧୭୮୨ ରୁ ୧୭୮୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକବର୍ଷ ଗୁଚ୍ଛପଣ କରିଥିଲେ । ସେ ୧୮ ଶି ସମୟରେ ସ୍ଵାଧୀନ ପିତାମହଙ୍କ ଠାରୁ ସିଂହାସନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସିଗୁଜ , ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଉପ ନିବେଶ କଲକତାକୁ ନଷ୍ଟକରିବାପାଇଁ ଯାହାକଲେ , ତହିଁରେ ଅନେକ ଇଂରାଜ ଡାହାଜରେ ପଲାଇ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କଲେ । ଅବଶିଷ୍ଟ ୧୮୭ ଶ ଇଂରାଜଙ୍କୁ ୧୭୮୭ ସାଲ ଜୁନ ତା ୨୦ ରଖିରେ ୧୮ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ଏକ କୋଠରେ ଆବଦ୍ଧକରି ରଖିଲେ ।

ଭନ୍ୟର ୨୩ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ସମସ୍ତେ ମୃତ୍ୟୁଲଭ କଲେ । ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ “ ଅନୁକୃପହତ୍ୟା ” ନାମରେ ଅଭିହିତ ଅଟେ ।

କ୍ଲାଇବ ମାନ୍ତ୍ରାଳୟରେ ଏସମ୍ବାଦ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ତାହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ଆଶାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସହଜ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୈନ୍ୟ ନେଇ ଶୀଘ୍ର କଲିକତା ଯୁକ୍ତଲେ ;

ନବାବ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ କ୍ଷତିପୂରଣ ଦେଲେ ଏବଂ ବିଦ୍ରୋହ ଶାନ୍ତି ଲାଭକଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଶାନ୍ତି ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା ନାହିଁ । ଇଉରୋପରେ ଇଂରାଜ ଓ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା ହୋଇଥିବାରୁ କ୍ଲାଇବ, ଚଳନନଗର ଆଧିକାର କଲେ, ନବାବ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କଲେ । କ୍ଲାଇବ ୧୭୫୭ ରେ ୩୦୦୦ ହଜାର ସୈନ୍ୟ ନେଇ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରାନ୍ତରେ ନବାବଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ନବାବ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଉଷ୍ମ ଦ୍ଵାର ପଲ୍ଲୀୟୁନ ବେଳେ ମିରଜାପୁର ପ୍ରସ୍ଥ ମିଶ୍ରଣ ଦ୍ଵାରା ବଧହେଲେ ।

ସେ ଅଭ୍ୟନ୍ତ୍ର ଭୋଗାଭିଳାଷୀ , ସ୍ଵେଚ୍ଛାଶୂନ୍ୟ , ନୃଶଂସ ନବାବ ଥିଲେ , ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମରୁ ଇଂରାଜଙ୍କ ସହଜ ବିଦ୍ରୋହ ଥିଲା । ସେ କଲିକତାର ଇଂରାଜଙ୍କୁ ଦୂର କରିବାକୁ ଛିଦ୍ରାନ୍ତେଷଣ କରୁ ଥିଲେ , ଇତିମଧ୍ୟେ ରାଜା ବ୍ରଜବଞ୍ଚିରଙ୍କ ପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣଦାସ ତାହାଙ୍କ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ସହିତ ପଲ୍ଲୀୟୁନ କରି ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ନବାବ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାପଣ ନିମନ୍ତେ ତଦାନନ୍ତର ଇଂରାଜ ଗହ୍ଵର୍ତ୍ତର ତ୍ରେକ ସାହେବଙ୍କୁ ଆଦେଶ କଲେ , କିନ୍ତୁ ସେ ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଳନ କଲେନାହିଁ ଏସମୟରେ ସେ କଲିକତା ଦୁର୍ଗ ଗର୍ଜିତକାରୀଙ୍କୁ ଆଦେଶ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଆଦେଶ ଇଂରାଜମାନେ ମାନିଲେ ନାହିଁ ।

ମିରଜାପୁର—ମିରଜାପୁର ପଲ୍ଲୀ ଯୁଦ୍ଧରେ ବନ୍ଧୁ ସିଂହାସନ

ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଅର୍ଥଦାନ କଲେ ଏବଂ କମ୍ପାନୀର କ୍ଷତିପୂରଣ କଲେ । ଏହି ଦାନରେ . ଇଂରାଜମାନେ ୨୭ ଲକ୍ଷ ୯୭ ହଜାର ୭୫୦ ପାଉଣ୍ଡ ପାଇଥିଲେ । ସେକମ୍ପାନୀଙ୍କୁ ଚକିଶ ପରଗଣାର ସତ୍ତାଦେଲେ ।

ମିରକାସିମ—ଜା: ୧୭୭୯ ରେ ମିରଜାଫର ସିଂହାସନ ଚ୍ୟୁତ ହେବାରୁ ଇସାୟ କାମାଜା ମିରଜାସିମ ବଙ୍କର ଅଧୀଶ୍ୱର ହେଲେ ମିରକାସିମ ସିଂହାସନାରୋହଣ ପରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ପୁରୁଷାର ସ୍ୱରୂପ ବର୍ଦ୍ଧିମାନ ମେଦନାପୁର , ଏବଂ ଚଣ୍ଡ୍ରାମ , ପ୍ରଦାନକଲେ । ସେ ମୁରସିଦାବାଦ ପରବର୍ତ୍ତରେ ମୁଖ୍ୟରକୁ ରାଜଧାନୀ କରି ତିଶେଷ ସୈନ୍ୟ ସହଯୋଗ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ “ ବଳପରୀକ୍ଷା ” ନିମନ୍ତେ ସମ୍ବନ୍ଧୁକ ଥିଲେ, ପୂର୍ବ କାଳେ କମ୍ପାନୀ ‘ ଶୁଲୁ ’ ବ୍ୟତିତ ବଙ୍କ ଦେଶରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପଲ୍ଲୀ ମୁଦ୍ଦରେ କମ୍ପାନୀ କର୍ମରୂପ ସେହି ଅଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତି ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦେଶୀୟ ବଣିକମାନେ ଶୁଲୁ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଏବଂ ବଡ଼ିନ୍ଦ୍ର ଭବ ଦୂର କରଣାର୍ଥ ନବାବ ମିରକାସିମ ଉକ୍ତ ଶୁଲୁ ପ୍ରଥା ଏକା ବେଳକେ ଉଠାଇ ଦେଲେ । ଇଂରାଜ କାଉନ୍ସିଲର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନବାବଙ୍କର କ୍ଷମତା ନାହିଁ ’ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଇନ୍ସ୍ଟିଟ୍ୟୁଟ ଓ କାଉନ୍ସିଲର ମେମ୍ବର ଓପ୍ପାରନ୍ ହେଷ୍ଟିଂସ ଏହି ଉତ୍ତର ନବାବ ଓ ଇଂରାଜ ମାନଙ୍କର ବିବାଦ ନିଷ୍ପତ୍ତିର ଚେଷ୍ଟାକର ଅକୃତ କାର୍ଯ୍ୟହେଲେ । ପାଟନା ନଗରରେ ୧୦୦୦ ହଜାର ଇଂରାଜ ନିଦ୍ରା ହୋଇ ଥିଲେ । ‘ ଘେରଅ ’ ଓ “ ଉଦଲେ ” ଠାରେ ମିରକାସିମଙ୍କର ଦୁଇଦଳ ସୈନ୍ୟ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଅସେଧାର ନବାବ “ ଉଜର ସୁଜାଉଦୁଲ ” କର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ୧୭୭୯ ରେ ନବାବ ଉଜର , ମିରକାସିମ , ଓ ସାଦା ଅଲମ ,

ବକ୍ତାୟତ୍ତରେ ପରାହୁତ ଦେଲେ, ଏହି ସଙ୍ଗରେ ମିରକାସିମଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସକଳ ଅଶା ନିଃଶେଷ ହେଲା ।

ମିରକାସିମଙ୍କ ପରାସ୍ତପତ୍ନ ମିରଜାଫର , ଯୁ ବାବ ସିଂହାସନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଗ୍ରୀ ୫ ୧୭୭୫ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟୁ ବାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାମମାତ୍ର ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ବଙ୍ଗଦେଶର ଶେଷ ନବାବ ନିଜାମଜୋଲ୍ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ଦେଓ୍ଵାନା ଭାବ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ ଦିନଠାରୁ ବଙ୍ଗଦେଶର ସମସ୍ତ ଭାଗ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଗ୍ରାସକୁ ଯାଇଥିଲା ।

କ୍ଲାଇବଙ୍କ ୧ ମ ଶାସନ — (୧୭୫୮—୧୭୬୦) କ୍ଲାଇବ ୧ ମ ବଙ୍ଗଦେଶ ଉପନିବେଶରେ ଗବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ଵରୂପ ନିୟନ୍ତ୍ର ହେଲେ ଦିଲ୍ଲି ସମ୍ରାଟ ସାହଥାଲମ (ସାହାଜାଦା) ଓ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ଓଜ୍ଞର , ପାଟନା ଅବଗୋଧ ବରିବାର କ୍ଲାଇବ ଗ୍ରୀ ୫ ୧୭୫୮ ରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତକଲେ । ଉକ୍ତ ବର୍ଷ “ କ-ଶ୍ଟେଲ୍ ଫତ ” ଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ପଠାଇ ଫରାସିମାନଙ୍କଠାରୁ ମଜ୍ଜିଲ ପଟନ ନାମକ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲେ ଓ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତର ସରକାର ରେ ବ୍ରିଟିଶ ଅଧିକାର ସ୍ଥାପନ କଲେ । କ୍ଲାଇବ , ତନସୁଗର “ ଫତ ଉପନିବେଶ ” ଆକ୍ରମଣ କରି ଅଧିକାର କଲେ ।

୨ ଯୁ ଶାସନ — (୧୭୬୫ — ୧୭୬୭) କ୍ଲାଇବ ୧୭୬୫ ରେ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ଆସିଥିଲେ , ଏହି ସମୟରେ ସେ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ବଞ୍ଚାମାର କର୍ମରୁପନଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ସଂଶୋଧନ ଓ ଧୂଉଳି-କା ପ୍ରାୟ ନବାବଙ୍କୁ ଅବାଣୀତକରି ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତକୁ ସମସ୍ତ କ୍ଷମତା ଅଣିବାକୁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନକରୁଥିଲେ ।

ଦେଓ୍ଵାନିମହୁର—କ୍ଲାଇବ ଏଲହାବାଦକୁ ଯାବାକରି ଅ-ଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ଓଜ୍ଞରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହିଭାବ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ ଯେ

ଉତ୍କଳ ଅଯୋଧ୍ୟା ଫେରିଆଇ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ * ଲକ୍ଷ ପାଉଣି
 ଯୁଦ୍ଧ ଖଳି ଦେବ । ସଂହାତ୍ୟଲମ ଏଲ୍‌ତାବାଦ ଓ
 କୋଗ୍ରଦେଶ ପୁନଃ ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ କମ୍ପାନୀଙ୍କୁ ବନ୍ଧ , ବିହାର ,
 ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଢ଼ିନ ଶାସନ ଘର ପ୍ରଦାନ କଲେ । ୧୭୭୭ ଖ୍ରୀ
 ଶ୍ୱାଦରେ ଇଂରାଜମାନେ ମୁରଶିଦାବାଦ ନବାବଙ୍କୁ ବାସିଦ୍ ବୃତ୍ତି
 ୬୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଓ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ବଞ୍ଜଲାର କର ସ୍ୱରୂପ ୮୦ ଲକ୍ଷ
 ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଲେ । କମ୍ପାନୀ ନୌକରମାନେ ସାମାନ୍ୟ
 ବେତନ ପାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶୈନ୍ୟ ଓ ଦେଢ଼ିନା ଦିଗ୍‌ଗାୟ କର୍ମୀ-
 ଗଣମାନେ ଦେଶୀୟ ଗୃହମାନଙ୍କ ଠାରୁ ପୁରସ୍କାର , ଘୋଷ ,
 ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ , ନଭୁବା ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ
 ଉତ୍ତୁନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜାହା ନୋହୁନା ନିମନ୍ତେ କ୍ଲାଇବ୍ ସେମାନ
 ଙ୍କର ବେତନ ବୃଦ୍ଧି କରୁନେଇ ଥିଲେ ଦେଢ଼ିନା ପ୍ରାପ୍ତି ହାବ୍
 ଇଂରାଜମାନେ କର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଓ ଶୈନ୍ୟ ରକ୍ଷାଭାର ଗ୍ରହଣ
 କଲେ ।

ଫୌଜଦାର ମୋକଦ୍ଦମାର ଚକ୍ରର କ୍ଲାଇବ୍ ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ପାଦନ
 କରୁଥିଲେ କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କ ଏହି ନିୟମରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁବିଧା
 ନୋହୁ ବରଂ ବିଗୁଣିଲା ହେଉଥିଲା । ଗବର୍ଣ୍ଣର ଡ୍ଵାଇନ୍‌ହେଷ୍ଟିଂସ
 ଜାହା ସଂଶୋଧନ କଲେ ।

ଉତ୍କଳମାନଙ୍କ ବୋଧ ଶୌକର୍ଯ୍ୟାଥେ ଗବର୍ଣ୍ଣରମାନଙ୍କ ଆଗମନ
 ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଦ୍ମ ଶକ୍ତି ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । *

ଗବର୍ଣ୍ଣର ନାମ ,	ମାସ	ମିଶିଦା ।
୧ ଓଡ଼ିଶା ଡେପୁଟି	ଏପ୍ରେଲ	ମନ ୧୮୭୩
୨ ଲର୍ଡ୍‌କିଣ୍ଟିଓଡ଼ିଶା	ସେପ୍ଟେମ୍ବର	୧୭୮୭
୩ ସରଜନସୋର ...	ଅକ୍ଟୋବର ...	୧୮୯୩

* ଗବର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବବରଗୀଠରେ ଲେଖା ଯାଉଅଛି ।

୪ ମାକ୍‌ଇସଡ଼ୟେଲସଲ	ମର	... ୧୭୯୮
୫ ଲର୍ଡ଼ବର୍ଣ୍ଣିଓୟାଲସ	ଅଗଷ୍ଟ	୧୮୦୫
୬ ସରକଜବାଲେ	ଅକ୍ଟୋବର	୧୮୦୫
୭ ଲର୍ଡ଼ମିଶୋ :	ଜୁଲାଇ ...	୧୮୦୭
୮ ମାକ୍‌ଇସଅବ୍‌ହେଷ୍ଟିଂସ ...	ଅକ୍ଟୋବର	୧୮୧୪
୯ ଲର୍ଡ଼ଆମବଷ୍ଟି ...	ଅଗଷ୍ଟ	୧୮୨୩
୧୦ ଲର୍ଡ଼ଉଇଲୟମବେଣ୍ଟିକ ,	ଜୁଲାଇ	୧୮୨୮
୧୧ ଲର୍ଡ଼ଅକଲଣ	ମାଈ	୧୮୩୬
୧୨ ଲର୍ଡ଼ଏଡନବର୍	ଫେବୃୟାରୀ ...	୧୮୪୨
୧୩ ସରହେନେଇହାଡ଼ିଞ୍ଜି	ଜୁଲାଇ	୧୮୪୪
୧୪ ଲର୍ଡ଼ଡେଲ୍‌ହାଉସ ...	ଜାନୁଏରୀ	୧୮୪୮
୧୫ ଲର୍ଡ଼ବ୍ୟାନିଂ	ଫେବୃୟାରୀ ...	୧୮୫୭
୧୬ ଲର୍ଡ଼ଏଲଗିନ୍	ଜୁନ୍	୧୮୬୨
୧୭ ସରଜନଲ୍‌ବେନ୍ସ	ଜାନୁଏରୀ	୧୮୬୪
୧୮ ଲର୍ଡ଼ମେଡ଼ ...	ଜାନୁଏରୀ	୧୮୭୯
୨୦ ଲର୍ଡ଼ନର୍ଥବ୍ରୁକ୍	ମର	୧୮୭୨
୨୧ ଲର୍ଡ଼ଲଟନ	ଏପ୍ରିଲ	୧୮୭୭
୨୨ ଲର୍ଡ଼ରିପନ	ଜୁନ	୧୮୮୦
୨୩ ଲର୍ଡ଼ଡ଼ର୍ବିନ	ଡିସେମ୍ବର ...	୧୮୮୪
୨୪ ଲର୍ଡ଼ଲିନ୍‌ଡାଉନ	" .	୧୮୮୮ *

ଇଂରାଜମାନେ ଯେତେ ଅନ୍ଧରେ ଯେସେ ସ୍ଥାନମାନ ଯାହାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦେଇଥିଲେ ତହିଁର ଖଣି ଏ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ତାଲିକା ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

* ଲର୍ଡ଼ଲିନ୍‌ସ ତାଉନ ହବରର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସନବର୍ତ୍ତୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଅନ	କାହା କିଉଟର ପ୍ରାପ୍ତ ।	ସ୍ଥାନର ନାମ ।
୧୫୫୭	ବଙ୍ଗଳାର ନବାବ ...	ଚବୁଟି ପରଗଣା ପ୍ରଭୃତି
୧୭୫୯	ନିଜାମ	ମଲ୍ଲପୁର
୧୭୬୦	ବଙ୍ଗଳାର ନବାବ ...	ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ମେଦିନୀପୁର ଗୁଣ୍ଟା,
୧୭୭୫	ମୋଗଲସମ୍ରାଟ	ବଙ୍ଗଳା ଓ ବହାର
୧୭୭୭	ନିଜାମ ...	ଭଉର ସରକାର
୧୭୭୫	ଅଯୋଧ୍ୟାର ଉତ୍କଳ ...	କାଗଣସାର ଜମିଦାରୀ
୧୭୯୯	ହୁସୁଲ୍‌ଦାନ	କୋଇଲାହୁର, କାନନ୍ଦା
"	ତାଞ୍ଜୋରଗଡ଼ା ,	ତାଞ୍ଜୋର
୧୮୦୧	କର୍ଣ୍ଣାଟର ନବାବ	କର୍ଣ୍ଣାଟ
"	ପେଶବା	ବୁନେଲଗଡ଼
୧୮୦୩	ବରୁର ଗଡ଼ା	କଟକ ଓ ବରୁର
୧୮୦୫	ଗୁରୁକୁଆଁର	... ଗୁରୁକୁଆଁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜିଲ୍ଲା
୧୮୧୭	ଗୁରୁକୁଆଁର	... ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦାବାଦ
୧୮୧୮	ହଲ୍‌କାର	ଖାନ୍ଦେଶ ଓ ମାଲ ବସ୍ତ୍ରପୁର
"	ବରୁରଗଡ଼ା	ନନ୍ଦିଘ ଡାକ୍ତର ଜିଲ୍ଲା
୧୮୨୨	ନିଜାମ	ବିଜାପୁର ଓ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନଗର
୧୮୩୪	କୁର୍ଗିଗଡ଼ା	କୁର୍ଗି
୧୮୪୫	ଦିନେମାର	ଶାନ୍ତପୁର (କସ୍ତ)
୧୮୪୯	ଶାନ୍ତ	ପଞ୍ଜାବ
୧୮୫୩	ଗୁଜରାଟପୁର	ନାଗପୁର
୧୮୫୭	ଅଯୋଧ୍ୟା ଗଡ଼ା ...	ଅଯୋଧ୍ୟା (ବୁଝିଗୁଜରାଟ)
୧୮୮୭	ବ୍ରହ୍ମପୁର	ବ୍ରହ୍ମପୁର " "

୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଓଡ଼ିଆର ଦେଶିକତା । (ଖ୍ରୀ : ୧୭୭୭ — ୧୭୮୫)

ଖ୍ରୀ : ୧୭୫୯ , ୧୮ବର୍ଷବିଧିରେ ଭାରତକୁ ଦେଖିବା ସ୍ବରୂପ
ଅସି କଳି ଦିନାନ୍ତେ ସୁଖିଦାବାଦରେ ରେସିଡେଣ୍ଟ, ଚଣ୍ଡିରେ ୧୭
୭୮ ସାଲରେ କୌନ୍ସିଲର ମେମ୍ବର, ୧୭୭୭ ରେ ଗବର୍ଣ୍ଣର
ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଚାନ୍ଦିନୀ ଗୁଜରାଟ, ବନୋ-ସ୍ତ୍ର, କଲ-
କତାରେ ଦେଉଳିଆ ମୌଜଦାରୀ ଅଦାଲତ ସ୍ଥାପନ, ଦୋଇଥିଲ
ହେଉଁସ ମାନ୍ଦ୍ରାସା ବଲେଜର ସ୍ଥାପୟିତା ଅଟନ୍ତି । ୧୭୭୪ ରେ
ସେ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରଲ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ନନ୍-
କୁମାର ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଉଁସ ଉତ୍କଳାଚରାସ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଧାର
ଅଭିଯୋଗ କରିବାର ମେମ୍ବରମାନେ ହେଉଁସଙ୍କ ଠାରୁ ୩୦ ।
୪୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଫେରୁଇ ନେବାକୁ କହୁଲେ । ମାତ୍ର ତାର ଅପ
ରାଧରେ ଅଳ୍ପ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ନନ୍କୁମାରଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡହେଲା ।
୧୭୬୯ ରେ ବାଗୁଣସୀ ଗୁଜା ଚୈତସିଂହଙ୍କ ଉପରେ ଅସୁବିଧା
ନେବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟା ହେଲେ , କିନ୍ତୁ ଗୁଜା କହ୍ନୋସା ହୋଇ
ପଳାୟନ କଲେ । ସେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନବାବଙ୍କ ମାଜା ଓ ସ୍ବାମୀନଙ୍କର
ସର୍ବସ୍ବ ହରଣ କରିଥିଲେ । ହେଉଁସ ୧୭୮୭ ରେ ବାଇସକ୍ସରେ
ମରଚିତ୍ତା ଯୁଦ୍ଧ ଓ ୧୭୮୫ ରେ ମଞ୍ଜଲୋର ସକ୍ତ ଦ୍ରାଗ୍ , ସୁ ମହ-
ଶୁର ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ କରି ୧୭୮୫ ରେ ବାୟା ଉଧାନ ପୂର୍ବକ ସ୍ବଦେ
ଶକୁ ଯାସାକଲେ । ହେଉଁସ ଅଭ୍ୟାଗୁରି ବୋଲି ପାଲିଅମେଣ୍ଟରେ
ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମାତ୍ର ଦୋଷ ପ୍ରମାଣ ହେଲନାହିଁ ।

ମେକ୍ସିକୋ — (ଖ୍ରୀ : ୧୭୮୫ — ୧୭୮୭) ଏ ଗବର୍ଣ୍ଣର
ଜେନେରଲଙ୍କ ସଭାର ପ୍ରଧାନ ମେମ୍ବର; ତେବଳ କର୍ତ୍ତୃତ୍ବାନସକ
ଅଗମନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୪ ୧ । ୮ ମ ସ ପ୍ରତିନିଧି ବାୟା କରିଥିଲେ ।

କଣ୍ଠିଓୟାଲିଷ୍ — (୧୭୮୭-୧୭୯୩) ମେଦିନୀପୁରରେ ପରେ ଓୟାଲିଷ୍ ବରଷର ଜେନେରେଲ୍ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧଶୈଳୀ ସଂଶୋଧନ , ଚିରସ୍ଥାୟୀ କନୋବସ୍ତ୍ର ଡୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ଅଗମନ ପରେ ୩ ଯୁ ମହାଶୂର ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିମୁଖେ ହୋଇ ୧୭୯୨ ରେ ସର ହାଗ୍ ଶେଷ ହେଲା । ସେ ୧୭୯୩ ରେ ସୁଦେଶ ଯାତ୍ରା କରି ୧୮୦୫ ରେ ଆଉଥରେ ଜେନେରେଲ୍ ହୋଇ ଭାରତକୁ ଆସି ପ୍ରାଶସ୍ତବ୍ୟା କଲେ । ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେବାବେଳେ କରା ଏବଂ ଦେଶୀୟମାନେ ଅଭ୍ୟାଶୁରୀ ନହେବା ଦୃଷ୍ଟିରେ ତୁଟି କରୁଥିଲେ । ଓୟାଲିଷ୍ ସୁତରୁର , ବିଜ୍ଞ , ଓ ରଣ ମୁଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ।

ସରଜନସୋର — (୧୭୯୩--୧୭୯୮) କଣ୍ଠିଓୟାଲିଷ୍ଙ୍କ ପରେ ଜେନେରେଲ୍ ହୋଇ ୧୭୯୭ ରେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନବାବ ଉଲ୍ଲହ ଆହ୍ଲିଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କରି ଜୟପୁର ଗ୍ରାମ ସଦରଆହ୍ଲିଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ପଦ ପ୍ରଦାନ କରି ସୁଦେଶକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ଏ ଅଭ୍ୟାସ ଶାନ୍ତ ଓ ସଜ ସ୍ଥାପନ ଥିଲେ ।

ଓସ୍ବେଲସଲ — (୧୭୯୮-୧୮୦୫) ସୋରଙ୍କ ଉତ୍ତରରେ ଶାସନ କରି ହୋଇ କଣ୍ଠିଓଟର ନବାବଙ୍କୁ ବୃତ୍ତି ଦେଇ ସମସ୍ତ ଗୁଜ୍ଜର ସ୍ବସ୍ବରୂପ କଲେ । ୪ ଥି ମହାଶୂର ଯୁଦ୍ଧ ୨ ଯୁ ଓ ୩ ଯୁ ମରହଟ୍ଟା ସଂଗ୍ରାମ ଇତ୍ୟାଦି ସମୟରେ ଘଟି ଥିଲା ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ କୋଇମାଟୁର , କାନାଡା , ଓସ୍ବେନଦ , ବୁନେଲ୍‌ଶ୍ବର , ଓଡିଶା , ନିଜା ଏବଂ ଗୁଜରାଟର ବେଲେବାଂଶ ଇଂରାଜ ଗୁଜ୍ଜରୁ ହୋଇ ଥିଲା । ସେ ଫୋର୍ଟଭିଲିୟମ କଲେଜ ସ୍ଥାପନ , ଗଙ୍ଗାରେ ସନ୍ତାନ ଲକ୍ଷେଷ ଇତ୍ୟାଦି , ରବିବାରେ ବଡ଼େଇ ବନ ପ୍ରଥା ଚଳାଇ ଥିଲେ । ଓସ୍ବେଲ ସଲ ସ୍ବଜାତୀୟ ପ୍ରାଧିକାର ଦୃଢ଼ତର କରି ୧୮୦୫

ରେ କାର୍ଯ୍ୟ ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ।

ବର୍ଣ୍ଣିତ୍ୱାଲିପି--୧୮୦୫ ରେ ଭାରତକୁ ଯୁବାର ଜେନେରେଲ
ପଦରେ ଅଗମନ କରି ସିକନ୍ଧ ଓ ହୁଲକାରର ସମ୍ମି ବନନ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ୧୮୦୬ ରେ ଗାଙ୍ଗସୁର ୦ ରେ ପ୍ରାଣ
ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ବାଲି— (ଖ୍ରୀ ୧୮୦୬—୧୮୦୭) ଗବର୍ଣ୍ଣ ଜେନେରେଲ
ହୋଇ ଓପ୍ରେଲେଣ୍ଡକୁ ଫଳ ଗେଷ୍ଟ କରିଥିଲେ । ଗୁଜରାଟ
ସଂସ୍ଥା ରାଣ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରଷୋଧ ହୋଇଥିଲା । ବଲେଜଲର
ପ ହୁମାନ୍ନେ ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ବହୋଦା ହୋଇଥିଲେ । ୧୮୦୭
ରେ ବାଲି ସ୍ୱଦେଶ ଯା ଯାକଲେ ।

ଲଡ଼ିମିଶ୍ନ— (ଖ୍ରୀ ୧୮୦୭—୧୮୧୨) ବାଲିଙ୍କ ପରେ ଭାର
ତର ଗାସକର୍ତ୍ତା ହୋଇ ଖୁନଲଗଣ୍ଡରେ ଶାନ୍ତସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେ
କାହାଲ ଅମୀରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ୧୮୧୦ରେ
ଇଉଗ୍ରେସାସ୍ ସୈନ୍ୟ ବହୋଦ, ଦେଶାସ୍ ସିଂହାଦୀମାନଙ୍କ ବଳରେ
ଦମନ କରିଥିଲେ । ୧୮୧୧ ରେ ଜାବାଦୀସ ଜୟକରି ୧୮୧୨
ରେ ସ୍ୱଦେଶ ଯା ଯାକଲେ । ସେ ବମ୍ବାନମାନଙ୍କୁ ୨୦ ବର୍ଷ ପାଇଁ
ସନନ୍ଦ ପାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରର ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା
ନିମନ୍ତେ ବହୁ ୨ ବ୍ୟବୃତ୍ତି ହେବାର ମିଶ୍ନା ବଞ୍ଚିଥିଲେ ।

ଲଡ଼ିବେଣ୍ଟେସ ବା ଲଡ଼ିମସୁରୁ (୧୮୧୩-୧୮୨୩) ଜେନେରେଲ
ହୋଇ ନେପାଳୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ଭାବନା ଦେଖି ତାହା
ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ଯତ୍ନକରି ଅବୃତ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ମାତ୍ର ୧୮୮୭
ରେ ସଙ୍ଗ ହିର ଦେଲ । ପିଣ୍ଡାସମାନେ “ ସରକାର ” ଲଣ୍ଡନ
କରିବାକୁ ଯୁକ୍ତୋଦ୍ୟମ ହେଲା । ଦେଶାସ୍ ଗଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମି
ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପଠାଣ ମାନେ ମଧ୍ୟ ଲଣ୍ଡନ କରିବାକୁ ଯିଗଲେ , ୧୮୧୮

ରେ ପିଣ୍ଡାସମାନଙ୍କ ଗୁଣା ଚିତ୍ରସିଂହ ପରସ୍ପର ଚୋଇ ପଳାୟନ
 ଦେଲେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହାବୁ ଭକ୍ଷିତ ହେବାରୁ ପିଣ୍ଡାସମାନେ ଦଗ୍ଧ୍ୟ ବୃତ୍ତି
 ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଖ୍ରୀ ୧୮୯୭ ରେ ପେଣ୍ଡୋୟା ଯୁଦ୍ଧ ବାଜିରା ଓ ଏକ
 ନାଗଧୁର ଗୁଣା ଅପାସାହେବ ଇଂରାଜଙ୍କ ବିପକ୍ଷ ହୋଇ ରେସିଡେ
 ଂଟ୍ ଅନ୍ତର୍ଗତକଲେ, ବାଜି ଓ ବୁର୍ଜିର ଓ କୋର ଗମନରେ ପରସ୍ପର
 ଚୋଇ ଇଂରାଜଙ୍କ ଶରଣାଗତ ହେଲେ । ମାତ୍ର ସେ ପଦତ୍ୟକ
 ହୋଇ ହିଂସ୍ର ନରକରେ ନିଜର ବନ୍ଦରେ ରହଲେ ଶିଂଜାବର
 ଏକ ବଂଶଜ ବାଳକ ସିଂହାସନ ଗୈରୀ କଲେ । ଅପାସାହେବ
 ସିତା ବଳଦରେ ପରସ୍ପର ଓ ସିଂହାସନ ତ୍ୟକ୍ତ ହେବାରୁ ତ୍ୟାପ୍ତ ପୁଅ
 ସିଂହାସନା ଗୈରୀ କଲେ । ହେଷ୍ଟିଂସ ହିନ୍ଦୁ ଓ ହିନ୍ଦୁ ବଂଶଜ
 ପ୍ରାପନ , ସମ୍ବାଦ ମତ ପ୍ରଭୁ ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ , ଏକ ବାସୁଦେବ
 ଓ କୋଟି ଝଙ୍କା କମ୍ପାନୀର ଅପ୍ତ ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ
 ପଞ୍ଚାୟତ ଓ କୋମ୍ପାନୀରେ ସୁପିମକୋର୍ଟର ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ ।
 ହେଷ୍ଟିଂସ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ ଓ ପରିଶ୍ରମୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଗୁଜର ପରେ
 ଏତାମସ୍ କେତେକ ଦିନ ଏକଟିଂ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ଲର୍ଡ ଅମହର୍ଷ୍ଟ-ସେ ୧୮୨୩-୧୮୮୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜେନେରଲ
 ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ୧୨ ବ୍ରହ୍ମଯୁଦ୍ଧ, ଯୁଦ୍ଧ ଭରତପୁର
 ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏକ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା ।

ଲର୍ଡବେଣ୍ଟିକ-ଲର୍ଡ ଅମହର୍ଷ୍ଟପରେ ୧୮୮୮ ରୁ ୧୮୯୫ ପ-
 ଯ୍ୟନ୍ତ ଲର୍ଡବେଣ୍ଟିକ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରଲ ହେଲେ ।

ସେଭେଲର ହିନ୍ଦୋବ୍ ସମୟରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଶାସନ ବର୍ତ୍ତୀ
 ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ବ ୭ ଶ ଗାସନରେ ଭୂତୁମ ଶାନ୍ତିଥିଲା ।
 ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତର ଅନେକଭିନ୍ନତା ହୋଇଥିଲା ।

ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା — (୧) ଗାସନର ସଂଶୋଧନ , [୨] ସତ୍ୟ

ଦାଦ ପ୍ରଥା ନିବାଚଣ । (୩) ଠଗମାନଙ୍କର ଦମନ । [୪]
ମହାଶୂରର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ , ଶିକ୍ଷୋନ୍ନତି , ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଶଂସନୀୟ
କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଶାସନସଂଶୋଧନ - ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଗର୍ଭି ବମବରଦେଲେ , ଅ
ନେକ ଜମି ଲାଗୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସେଥିନିମନ୍ତେ ଏହିମନ୍ତ୍ରରେ ଏକ
ଅଇନ ପାଖକଲେ । ଯଥା , “ଦଲଲବ୍ୟତିତ କାହାର ଜମିଲଗ
ରଜରେ ବୃଦ୍ଧତା ହେବନାହିଁ , ” ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଅଧିମକର
ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ସଞ୍ଚଦାତ ନିବାଚଣ - ସ୍ୱାମୀମୁଦ୍ରାପରେ ସ୍ୱାମୀନେ ଚିତାଗ୍ନେ
ଦଶବରନ୍ତି । ବହୁ ତାହା ଅଇନ ବଢ଼ାଇବୋଲ ବମବରଦାକୁ
ଘୋଷଣା କଲେ ।

ଠଗଦମନ — କାଳୀ ଉପାସକ ଠଗମାନେ ଏକଥେ ପ୍ରତିବର୍ଷ
ପ୍ରାୟ ୧୦ ହଜାର ଲୋକର ପ୍ରାଣବଧ କରୁଥିଲେ , ବହୁ ବେଶିକ
ସେମାନଙ୍କର ଏହି କୁଟିଳ ପ୍ରକୃତି ଅବଗତହୋଇ କାପ୍ରେନ ସଲ
ମେନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଠଗମାନଙ୍କୁ ଦମନକଲେ ।

ନୂତନ ସନନ୍ଦ - ୧୮୩୩ ରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନି ବ ୨୦ ଶ
ନିମନ୍ତେ ସନନ୍ଦପତ୍ର ଏହିସରକ୍ତରେ ପ୍ରାପ୍ତହେଲେଯେ କମ୍ପାନି
ଏକାବେଳେକେ ବାଣିଜ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିବେ , ଏକ ଇଉରୋପୀ
ସୂକାଣଙ୍କୁ ଭାରତରେ ସ୍ଥାନବେବେ ।

କୁର୍ଗଅନୁମୋଦନ — ଖ୍ରୀ: ୧୮୨୪ ରେ କୁର୍ଗସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅଭ୍ୟାସର
ଓ ଅବଗୁରୁ ଦେଉରା କୁର୍ଗ ଇଂରାଜିଗତ୍ୟକୁହୁହେଲେ , ଗଜା
ପେନସନ ପ୍ରାପ୍ତହେଲେ ;

ମହାଶୂର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ — ଖ୍ରୀ: ୧୮୩୦ ରେ ମହାଶୂରରେ
ଗୋଇମାଲ ଦେବାରୁ ବେଶିକ ସମସ୍ତସ୍ୱତ୍ତ୍ୱର ଶାସନର

ସ୍ୱପ୍ନସ୍ତରେ ରଖି, ଗୁଡ଼ାକୁ ବୁଝି ପ୍ରଦାନକଲେ ।

ମେଟକାଫ — ବେଞ୍ଚିକଟପର ମେଟକାଫ (ବଲକଟା କାର ନ୍ତରେ ପ୍ରଧାନମେମ୍ବର) ଲର୍ଡ଼ପଦ ଗ୍ରହଣକଲେ, ସେଣ୍ଟରରେ ସୁଦ୍ରାୟନ୍ତ ପ୍ରତିସ୍ଥାପନକା ଦେଉଥିଲେ । ସ୍ୱଦେଶୀସୁମାନେ ତାଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ମୋହର ଦୋଇ “ ମେଟକାଫଦଳ ” ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଅଟ୍ଟାଳିକା କୁଣ୍ଡିଣ କରିଥିଲେ ।

ଲଡ଼ି ଅକଲଣ୍ଡ - ତଦନନ୍ତର ଲଡ଼ି ଅକଲଣ୍ଡ ୧୮୩୮, ୧୮୪୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତସ୍ଥରକ ଶାସନକଲେ । ୧ମ ଅଫଗାନୀସ୍ତାନର ଯୁଦ୍ଧ ଏହାଙ୍କ ସମୟର ପ୍ରଧାନଘଟଣା ଅଟେ, । ରୁଷିୟାଦ୍ୱାରା ପାରସ୍ୟ ଗୁଡ଼ାକୁ ହରଷ୍ ଅଧିକାରନମନ୍ତେ ପରମର୍ଶଦେବାର ଇଂରଜମାନେ ମନେକଲେଯେ ରୁଷିୟା ପାରସ୍ୟରାଜ ଅଫଗାନିସ୍ତାନ ଅଧିକାରକର କାଲେଣ୍ଡରରେ ଗୋଲମାଲକରନ୍ତି, । ଏହସମୟରେ ଦୋସ୍ତମ ହମ୍ମଦ, ସାହାସୁଜାକୁ ପଦରୁଦ୍ଧକର କାବୁଲରେ ଗୁଜବ କରୁଥିଲେ ସାହାସୁଜା ଭାରତରେ ଇଂରଜଙ୍କ ବୁଝିଭୋଗାହୋଇ ବାସକରୁଥିଲେ, ଅକଲଣ୍ଡ ମନେକଲେ ଯଦି ଦୋସ୍ତମହମ୍ମଦକୁ ହସ୍ତଗତ କରାଯାଇପାରେ ତେବେରୁଷିୟା ଅଫଗାନିସ୍ତାନରେ ରହି ପାରିବେନାହିଁ, ସେ କାପ୍ରେନକାନୁକୁ ଦୂତରୂପେ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଦୋସ୍ତଅପଣା ମିତ୍ରତାର ମୂଲ୍ୟସ୍ୱରୂପ ରଣଜିତସିଂହ ଅଧିକୃତ ଯେ-ଗୋର ଅବଶ୍ୟକକଲେ । କିନ୍ତୁ ଗର୍ଭସ୍ତର ଜେନେରେଲ ଯେଶୋର ଦାନେଅକ୍ସିମହୋଇ ମିତ୍ରତାରେ ଦୋସ୍ତକୁ ଦୁଇଇବାକୁ ଦୂତ ପ୍ରେରଣକଲେ । ଦୋସ୍ତ ରୁଷିୟାପର ପ୍ରକଳ ଗଡ଼କରୁଛରେ କଣ୍ଡିପାତ କଲେନାହିଁ, ଅକଲଣ୍ଡ ଦୋସ୍ତକୁ ପଦରୁଦ୍ଧକର ସାହାସୁଜାକୁ ସିଂହାସନଦେବାକୁ ବୃତ୍ତସଂକଳେହେଲେ । ସୁତରାଂ ଉଭୟପକ୍ଷରେ ଦୁସ୍ତଲୟକ ସଂଘଟନହେଲେ ।

ଅକଲଣ୍ଡ ରଣଜିତ ସିଂହଙ୍କୁ ସଦଳ ପରିଦୃଶ୍ତ କରି ୨୧ ହଜାର

ସନ୍ଧ୍ୟା ଏଲପିନଷ୍ଟନ , ପୋଟିଞ୍ଜାର , ଓ କେନେରୈଲନଟ, ପ୍ରଭୃତି
 ସେନାପତି ଅଧୀନରେ ବୋଲିନଗିରସବଟ ଦେଇ ଅଫଗାନ
 ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଇଂରାଜ
 ମାନେ ଜାନାହାରରେ ପ୍ରବେଶମଧ୍ୟେ ଜାନାହାର ବାସୀମାନେ
 ଆଜ୍ଞା ସମର୍ପଣ କଲେ । ଇଂରାଜମାନେ ଗଜବ ଅଧିକାର କରି କାବୁଲ
 ଯାତ୍ରାକଲେ । କିଛିଦିନପରେ ଦୋସ୍ତଈଂରାଜମାନଙ୍କ ସହଗୋ
 ଟୁଏ ଯୁକ୍ତିକରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ଆଜ୍ଞାସମର୍ପଣକଲେ । ଇଂରାଜ ସୈନ୍ୟ
 ମଧ୍ୟରୁ ୧୦ ହଜାର ଅଫଗାନ ସ୍ଥାନରେ ରହି ଅବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟା
 ଗମନ କଲେ । ଅଫଗାନମାନେ ଅତୀବ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରିୟ ସ୍ୱଳେ,
 ଦୋସ୍ତଙ୍କ ବାରପୁଅ ଅତୀବର ସୁଦେଶୋଦାରରେ କୃତ ସମ୍ବଳ
 ହେଲେ , ସେ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କଲେ , ପୋଟିଞ୍ଜାର ଏସମ୍ବାଦ
 ସ୍ଥିତିରେ ଉପନ୍ତେ ବେହୁ କଷ୍ଟପାତ କଲେନାହିଁ , ଅଫଗାନ
 ସ୍ଥାନରେ ସମଗୁରୁ ପୁନଃ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହେଲା । ଅଫଗାନମାନେ
 କାବୁଲ ଅନ୍ତିମଶକଲେ । ପୋଲିଟିକେଲ ଏଜେଣ୍ଟ ବକ୍ସୁସ ସାବେବଙ୍କ
 ହତ୍ୟା କଲେ । ସେନାପତି ଏଲପିନେଷ୍ଟନ ଚାଲି ହୋଇଥିଲେ ।
 ସହରର ସେଲଟନ କହଲେ କାବୁଲ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଜାଲିଲ
 ବାଦ ଯିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ , ମେକଟନ କହଲେ କାବୁଲରେ ଥିବା
 ଉଚିତ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେମତ ଭେଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଅନ୍ୟପାଶେ
 ଦିନ , ବନ୍ଦୋହାଜଲ ବୁଦିହେଲା ମେକନଟନ ସାବେବ ସମ୍ମି
 କରିବାକୁ ଅକବରଙ୍କ ଗିରଫକୁ ଗମନ କଲେ , ବହୁ ବନ୍ଦୋହ
 ମାନେ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକଲେ , ଇଂରାଜମାନେ କାବୁଲ ପରିତ୍ୟାଗ
 କଲେ , ସାଧା ସୂତା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦୋହମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଧ ହେଲେ !
 ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଠାରେ ପାଥେୟସ୍ୱସ୍ତମୂଳ ନଥିଲା । ମଧ୍ୟେ ,
 ବନ୍ଦୋହମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତିମଶ କରିବାକୁ ଲଗିଲେ ବୁଦିକାବୁଲ

ଗିରି ସଙ୍ଗେ ଓ ଚିତ୍ର ର ସୈନ୍ୟ ଦୃତଦେଲେ । ଏଲ୍‌ନିନଷ୍ଟନ
 ଓ କେତେଜଣ ବଡ଼ ଅବବରଙ୍କ ଠାରେ ଅଛୁ ସମର୍ପଣ କଲେ ।
 ଓ ଦୁର୍ଗରେ ବନ୍ଦ ହେଲେ । ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗଘର ସୀମା
 ରହୁଲା ନାହିଁ , ଏହି ଇଂରାଜ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବେବଲ ମାଟି
 ଡାକ୍ରର ବୁଇଫନ ଜେଲିଲବାଦରେ ଏହି ସମ୍ବାଦ ଦେବାକୁ ପଡ଼ି-
 ଶୁଲେ । ଏଥିରେ ଏଡନବଗ୍ ଭାରତକୁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ହୋଇ
 ଆସିଥିଲେ , ସେଇ ଜେଲିଲବାଦରେ ଓଡ଼ିଶା କାନ୍ଦାହାରରେ
 କନ୍ଦ୍ରୋସ୍ତମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆହରଣ କଲେ । ପୋଲିକ ଜେଲିଲ
 ବାଦ ଅଧିକାର କରି କାଗୁଲକୁ ରମାନା ଦୋଇ ପଥମଧ୍ୟେ
 କନ୍ଦ୍ରୋସ୍ତ ପରାବୃତ୍ତ କରି କାଗୁଲରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ନଟ ପଥମଧ୍ୟେ
 ଗଜନି ଅଧିକାର କରି ପୋଲିକ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ ଇଂରାଜ
 ମାନେ କାଗୁଲର ଦୋକାନ ସକଳ ଛୁନକର ବନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଡାଲି
 ଦେଇ ଭାରତକୁ ପୁନର୍ଗତମନ କଲେ ଏହା ସ୍ଥିର ହେଲେ ଯେ
 ଅଉ ଅପଗାନ୍ ସ୍ଥାନକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସିବେନାହିଁ ଦୋସ୍ତମହମ୍ମଦଙ୍କ
 ଡାକର ଗୃହ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ ।

ଲିଡିଏଡନବଗ୍ — ଅକଲିଶ୍ଟ ଉତ୍ତାରେ ଭାରତରେ ଦୁଇବର୍ଷ
 ଗରଣ୍ଡିର ଜେନେରଲ ଦେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟେ (୧) ଅପ-
 ଗାନ୍ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ । (୨) ସିନ୍ଧୁଦୟ । (୩) ଗୋଆଲର ଯୁଦ୍ଧ ,
 ହୋଇଥିଲା ।

ସିନ୍ଧୁଦୟ — କାଗୁଲ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସିନ୍ଧର ମୁସଲମାନ ,
 ଶାସନକାର୍ତ୍ତା (ଅମିର) ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସହଜ କନ୍ଦ୍ରୋସ୍ତାରମ୍ଭ
 କଲେ । ଅତଏବ ଏଡନବଗ୍ , ସରଗଲିସ ନେପିରଙ୍କୁ ଅମିରକୁ
 ଦମନ କରିବାପାଇଁ ପଠାଇଲେ । ଅମିର ମିୟାନ୍‌ଓ; ଓ ହାଇଦ୍ରା-
 ବାଦ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଦିଲ୍ଲୀରେ ବନ୍ଦହେଲେ । ଏହି ସିନ୍ଧ

ଗୃହ୍ୟ ଇଂରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭୁକ୍ତ ହେଲା ।

ଗୋ ଅଲିଅର ଯୁଦ୍ଧ — ଗ୍ରୀ: ୧୮୪୩ ରେ ଯୁଦ୍ଧ ଗୁଣୀ ଜାଗି
କାର ମାମା ସାହେବଙ୍କୁ ରଜେଷ୍ଟ୍ରା ସ୍ୱରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ
ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାରୁ ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଥିଲା ।

ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା — ୧୮୪୪ ରେ ଗୋଅଲିଅର ସୈନ୍ୟମାନେ
ଇଂରାଜମାନଙ୍କଠାରୁ ମହାରାଜପୁର ଓ ପୁଷ୍ପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ
ହେଲେ । ପୁଷ୍ପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏଲିନବଗ୍ ସ୍ୱପ୍ନ ଉପହସିତ ଥିଲେ ।

ଉପସଂହାର — ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପଦ ଦ୍ୱାରା ଶେଷ ହୋଇ
ଥିଲା । ରାଣୀ ପେନ୍ସନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ଶାସନ
ଭାର ଜଣେ ବ୍ରିଟିଶ ରେସିଡେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧିନରେ ରହିଲା ।

ଜିଉିହୀର୍ତ୍ତ — (ଗ୍ରୀ: ୧୮୪୪—୧୮୪୮) ଏଡଲ୍ ବଗୁଙ୍କ
ଉଦ୍ଧାରେ ଜାତିଂ ଗବର୍ଣ୍ଣ ଜେନେରଲ ହେଲେ ସେ ବ " ଶି
ବାଇ ଶିଖମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧକର ସେ ହେଁ ରେ ପରାସ୍ତ କରି
ସଜ୍ଜ ହେଲେ ଶିଖ ମନ୍ତ୍ରି ଗୋଲାପ ସିଂହ ୧ କୋର୍ଟ ଟକାରେ କାପୁର
ଓ ଜମୁ ଦିପ୍ତକର ୧୮୪୭ ରେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ
ସମୟରେ ଗଜା ଓ ଯଶୁନାର ଖାଲ ଗନନ ରେଲ ଓ ଜାଉଜର
ସମ୍ପର୍କ ଓ ଉଗ୍ରାସ୍ତ ବଳମାନଙ୍କ ନରବଳୀ ନିବାରଣ ଦେଶାୟ
ମାନଙ୍କୁ ସଜ୍ଜିତା ଗୁକେର ପ୍ରଦାନ ଇତ୍ୟାଦି ହୋଇଥିଲା ୧୮୪୮
ରେ ସେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଜେଲଦାରସି (ଗ୍ରୀ: ୧୮୪୮— ୧୮୫୭) ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ
୨ ଯୁ ଶିଖ ଯୁଦ୍ଧ ୨ ଯୁ ବ୍ରହ୍ମ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ୧୮୫୯ ରେ ସେ
ଶିଖ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ଉହିରେ ୨୪୦୦ ଇଂରାଜ ବନିକାରକ
ମାନ ଗୋ ୪ ଟା ଜୋପନସ୍ଥ ଏବଂ ଶିଖ ସୈନ୍ୟମାନେ ଗୁଜର-
ଟରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ପଞ୍ଜାବ ଇଂରାଜାଧିପତି ଦିଲ୍ଲି ପସିଂହ ୫୮

ଦତାର ପାଞ୍ଜିଶ୍ରବଣ ପାଇଲେ ।

୧୮୫୨ ର ବ୍ରହ୍ମ ସଂଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁମାନେ ସରମ ଅଗ୍ରକାନ୍ତ ଇଂରାଜୀୟକୃତ ହୋଇ ସଜ୍ଜ ସ୍ଥାପନହେଲା ସେ ଯୋଦ୍ଧାପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ ପ୍ରଥା ବେୟାରନ ବୋଲି ସେଭାଗ୍, ବେଗ୍‌ର, ହାଜସି, କର୍ଣ୍ଣାଟ, ସମ୍ବଲପୁର ଅଧିକାରକଲେ ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଜାକ ସିରିକର୍ଡ ଶିକ୍ଷା କରାଗର ସୁନୟନ ରେଲୁ ଗାଉଡର ସୁସମ୍ପଦ ଲବଣ ଓ ଅର୍ଥମ ବ୍ୟବସାୟୀର ସୁବିଧା ଇଞ୍ଜିନିଅର କଲେଜ ସ୍ଥାପନ କଲିକତାରେ ବାଲିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ବେଥୁନ ସୋସାୟିଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମେଡିକାଲ କଲେଜ କଲେଜ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ଭାରତରେ ଏକପ୍ରକାର ଜାକ ମାଣ୍ଡୁଲ ପ୍ରଗତି କରୁ ୧୮୫୭ ରେ ସ୍ୱଦେଶ ଯାତ୍ରାକଲେ ।

ଲର୍ଡିକ୍ରେନ୍ - ୧୮୫୭ - ୧୮୬୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣକଲେ । ଏହାଙ୍କସମୟରେ (୧) ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ, (୨) କୋମ୍ପାନୀର ଗୁଳିଶେଷ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହାଙ୍କର ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣକରିବା ଅଳ୍ପକାଳ ଭାରତରେ ପାରସ୍ୟଗୁଜ୍ଜ ହୁଗୁଟ ଜୟକରିବାରୁ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସହଜଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ଏହାପରେ ଇଂରାଜମାନେ ଜୟଲାଭକରିଥିଲେ- ତତ୍ପରେ ତୀନମାନଙ୍କ ସହଜ ଯେଉଁଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ତତ୍ପରେ ମଧ୍ୟ କଲିକତା ଇଂରାଜମାନେ ପ୍ରଗତିହୋଇ ନଥିଲେ ।

କୋମ୍ପାନୀର ଗୁଳିଶେଷ - ୧୮୫୮ ଖ୍ରୀରେ ଗୁଣି ଭଲ୍‌- ରିୟା କୋମ୍ପାନୀଙ୍କଠାରୁ ଗୁଳିଶେଷ ଗ୍ରହଣକଲେ । ଏହାପରେ ଏକଥର ନିୟମାବଳୀରେ, ଭାରତବର୍ଷ ଅତୀତରୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଗୁଣିକମାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେନିଟେରିକ୍ସ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତହେବ । ସେହିଦିନଠାରୁ ରାଜପ୍ରତିନିଧି ପଦସୃଷ୍ଟିହେଲା । ଏହାଙ୍କସମୟରେ ଭାରତବର୍ଷର ରାଜତର ଉଠାଇ ଦିଆହୋଇଥିଲା । ଲଣ୍ଡନ

ବାଉନସିଲସ୍ୱାଦୁ ଦ୍ୱାଗ୍ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରେଲ ଓ ବୋମ୍ବାର
ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ବାଉନସିଲରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟଦେଶୀୟ
ଓ ଭାରତୀୟ ଲୋକ ମେମ୍ବର ରୂପେ ପ୍ରବେଶ ଦେବାକୁ
ଅଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତହେଲେ । ଓ ଅନ୍ୟଏକଟିସ୍ୱାଦୁ ଦ୍ୱାଗ୍ ସ୍ୱପ୍ନମତେ
ଟି ବାଇକୋର୍ଟରେ ପରିଣତହେଲା ।

— — —
*ସ୍ୱ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଗୁଣାଉକୋରିସ୍ୱାଜ ଶାସନ ।

ଲଞ୍ଜିଏଲଗିଜ—(୧୮୭୨—୧୮୭୪) ଏ ମହାତ୍ମା କେନିଙ୍ଗ
ଭତ୍ତାରୁ ଶାସନ ଭାରତ୍ରାସ କରୁଥିଲେ । ହିମାଲୟର ନିକଟ
ସ୍ଥ ଧର୍ମଶାଳା ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ସାରଜନ ଲରେନ୍ସ — ଏଣ୍ଟ୍ରୀ ୧୮୭୪ ଜୁଲାଇ ଏଲଗିଜ
ଭତ୍ତାରୁ ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣକଲେ । ସିପାହୀ ଯୁଦ୍ଧସମୟରେ ପଞ୍ଜାବ
ଏହାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଭଦ୍ରାର ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଥମଗୃହ-
ତ୍ୱରେ 'ଭୋଟାନୟୁଦ୍ଧ' ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହିଯୁଦ୍ଧରେ “ଦେ-
ଓଧାର” ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଅଧିନରେ ରହିଲା । ଖ୍ରୀ: ୧୮୭୭ ରେ
ଗେହଲୁଖଣ୍ଡ ଓ ଅନ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ଭୟାନକ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୋଇଥିଲା ।
ସାରଜନ ଲରେନ୍ସ ୧୮୭୮ ରେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନକଲେ ।
ଏହାଙ୍କ ମସୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବଣେଷ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୋଇଥିଲା ।

ଲଞ୍ଜିମେଓ — ଏ ୧୮୭୯ ରେ ଭାରତର ଗବର୍ଣ୍ଣର ଜେନେ-
ରେଲ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଯେଉଁ ‘ଅମର’ ଦରବାର
ହୋଇଥିଲା ତହିଁରେ ସେଗଲ , ଅଫଗାନୀ ସ୍ଥାନର ଅନ୍ଧାର
ହେଲେ । ମହାଗୁଣାଙ୍କ ପୁଅ “ ଡିଉବିଫିଫ ଏଡନବର୍ଗ ” ଏହାଙ୍କ

ଗୃହୀତ ବାଚୀକ ଭାରତକୁ ଅଗମନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ବେତେବ ପ୍ରଧାନ ଗାସନଶାସ୍ତ୍ରୀ ଇଂସୋଧନ ଓ କୃଷି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ସ୍ଥାପନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା ଶ୍ରୀ: ୧୮୭୭ ରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶେଷ ଗୋଳମାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ପୋଷ୍ଟଲେୟାରରେ ଜଣେ ବ୍ୟବହାରୀ ହିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ନର୍ଥବୁକ— (୧୮୭୭-୧୮୭୭) ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ବରଦାର ଗଜା ଗଜ୍ୟରୂପକ ଗାଉଁଜୀବାଜର ପତ୍ନୀ ଯମୁନାବାଇଙ୍କର ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗଜ୍ୟଶାସନରେ ପ୍ରାପ୍ତହେଲେ । ଭାରତେଶ୍ୱରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର “ପ୍ରିୟବଳ ବାଟି” ଶ୍ରୀ ୧୮୭୮ରେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଅଗମନ କରିଥିଲେ । ଏ ସମୟରେ ବଲ୍ଲବତାରେ ଏକ ବିଜ୍ଞାନସଭା ନିବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ନର୍ଥବୁକ ଦୟାଶୀଳ ପରଦୁଃଖଜାତର ଓ ପ୍ରଜାପ୍ତିଯୁକ୍ତଲେ -

ଲଣି ଲିଝନ— (ଶ୍ରୀ: ୧୮୭୭-୧୮୮୦) ଏହାଙ୍କ ଶାସନ ସମୟରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଘଟଣାମାନ ଘଟିଥିଲା ।

ବିଜ୍ଞାନ ଦରଦାର—ଏହି ଦରଦାରରେ ସ୍ୱର୍ଗୀଭିକ୍ଷୋରୁପା

ସନ ୧୮୭୭ ସାଲ ଜାନୁଏରୀ ପହିଲା ତାରିଖରେ ଭାରତେଶ୍ୱର ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦାମ୍ଭଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେତୁ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର ପାପୁ ୫୨ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଥିଲେ ।

୧୮୭୮ ଓ ୪ ଥି ଅଫଗାନ ଯୁଦ୍ଧ — ୧୮୭୮ ରେ ଇଂରାଜ ଋଷିଆର ଆକ୍ରମଣର ଭାରତକୁ ଉକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାବୁଲ ଅମୀର ସେଗ୍ଲଙ୍କ ସହଯୋଗ ସମ୍ମି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଗାଉଁଜର ଓ ବୋଲେନ ନାମକ ଦୁଇଗିରି ସଙ୍କଟ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଅଧିନରେ ଥିବ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଜଣେ ଇଂରାଜ ରେସିଡେଣ୍ଟ ବାବୁ-

ଲରେ ରହୁବ । ଏହି ପ୍ରସାବରେ ଅମୀର ଅସମ୍ଭବ ହେବାର
ନବେମ୍ବର ମାସରେ ତାଙ୍କ ବରଝେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା ହେଲା ।
ଅମୀର ଦେଶ-ଧ୍ୟାଗବର ପଳାୟନ ସମୟେ ମାଗିରେ ପହଞ୍ଚି
ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଇଂରାଜମାନେ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଯୁକ୍ତବର୍ଗୀକୁ
ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ୧୮୭୯ ସାଲରେ ଗଣ୍ଡମାଢ଼ ସହ ସ୍ଥାପନ
କରି କାଗୁଲରେ ଇଂରାଜ ରେସିଡେଣ୍ଟ ସ୍ୱରୂପ ଲୁରକେଡେଗେ
ନେଇଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ । କାଗୁଲମାନେ ଏହାକୁ ହତ କରକରିବାକୁ
ପୁନର୍ବାର ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା ହେଲା । ଅଳ୍ପ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଫ୍ରେଡାରିକ
ରବୀଟି କାଗୁଲ ଅଧିକାର ପୁରା ଯୁକ୍ତବର୍ଗୀକୁ ବନ୍ଦୀର ଭାବେ
ବର୍ଷକୁ ପଠାଇଲେ । ଏବଂ ଅନ୍ତର ରହେମନ ଜାମକ ଦସ୍ତ ମହ-
ମ୍ମଦଙ୍କର ଅପର ଏକ ପୁତ୍ରକୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ ସ୍ଥିର
କଲେ । ଦେଶୀୟ ସମ୍ବଦ ପଦର ସ୍ୱଧୀନତା ରହୁଛି ଏବଂ ଅଳ୍ପ
ସମ୍ବଳୀୟ ଅଭିନ ପାଶକଲେ । ସିଦ୍ଧିର ସର୍ବସ ପରାସ୍ତାରେ ୧୯-୧୯
ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବର୍ଷ ପୁରୀର ରାଜା ହଜିଆ
ପର୍ୟ୍ୟରେ ଜାବଜ୍ଜୀବନ ଆଶ୍ରାମାନ ଦ୍ୱୀପକୁ ନିର୍ବାସିତ ହେଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ରାଜା ସହର ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ହେବାରୁ ବିଚାର-
ଭିତ୍ତ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ମରାଥୀର , ଇନସୋର ,
କାର୍ତ୍ତି ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ନବାସୀ ବଳବନ୍ତ
ଗୁଡ଼ି ବିଦ୍ରୋହୀ ହେବାରୁ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରତ ହେଲେ । ସମ୍ବନ୍ଧର ମୁନସଫ
ପଦ ଏହି ସମୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଲର୍ଡଲିଟନ ୧୮୮୦ ସାଲ
ରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଧ୍ୟାଗକଲେ ।

ଲଡିରପନ୍ — ୧୮୮୦ ସାଲରେ ଗିମଲାଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟର
ଛବଣ କଲେ । ରପନ୍ ଗବର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରେଲ ହୋଇ ପ୍ରଥମେ
କୁଆନ୍ତର ରହେମନ . କାଗୁଲର ଅମୀର ମଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମ-
ୟରେ ଯୁକ୍ତବର୍ଗୀ ଭାଇ ଇସ୍ଲାମ୍ବର୍ଗୀ ଜେନେରେଲ ବଗେସଜ୍

କାନାହାର ନିକଟସ୍ଥ ଗୁପ୍ତବଣୀ ଗନ୍ଧଠାରେ ପ୍ରବଳୟୁ କଲେ । ବହୁ
 କେନେରେଲ ରବୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ମାଇଭୟାନରେ ପ୍ରବୁତ ହୋଇ
 ପଳାୟନ କଲେ । ଉଦ୍‌ବଧ କିଛି କାଳ ପାଇଁ ଅପ୍‌ଗାନ ସ୍ଥାନରେ
 ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ ହୋଇ ଥିଲା । ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ନାଇଟ୍‌ତାଲ
 ନାମକ ପକ୍ଷୀର ଅବସ୍ଥାକୁ ଖୁଣ୍ଟେ ପ୍ରସ୍ତର ଖସି ପଡ଼ିବାରୁ ଅନେକ
 ଇଉରୋପୀୟ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲେ ।

୧୮୮୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଉପରାଜ୍ୟର ତା ୧୭ ଉପରେ ଭାରତବର୍ଷର
 ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା , ଓ ୧୮୮୨ ରେ ଦେଖାଯୁ ସମ୍ଭାବ ପଦ ସମ୍ଭବର
 ସ୍ଵାଧୀନତା ଲେପବିଷୟକ ଆଇନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରୁଥିଲେ ୧୮୮୨
 ରେ ମୁଦ୍ରାୟତ୍ତ ବିଷୟକ ଆଇନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଲେ ।

ଲର୍ଡ଼ ଡ଼ଫିନ୍‌ଚିନ୍ — ଇସ୍ପୋଲ ପିଣ୍ଡର ଦରବାର , ଯୁ ବ୍ରହ୍ମସୂକ୍ଷ୍ମ
 ସ୍ଵାଧୀନ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶର ରାଜା “ ଥୁବ ” ଧୃତି ହେଲେ ଇନକ
 ଟେକ୍ସ ଏହାକ ସମୟରେ ବେଶି ପରିମାଣରେ କୃତ୍ତି ହୋଇଅଛୁ ।
 ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ୧୮୮୭ ରେ ଯୁବଲ (ଭାରତେଶ୍ଵରୀଙ୍କ ଗୃହ୍ୟ
 ଶାସନ ଉପଲକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସବ) ହୋଇଥିଲା ।

ବ୍ରହ୍ମସୂକ୍ଷ୍ମ — ଇଂରାଜ ରେସିଡେଣ୍ଟ, ଥୁବଙ୍କ ନୂଆଦିବାରରେ
 ବ୍ରହ୍ମସୂକ୍ଷ୍ମଧାନରୁ ଚାଲି ଆସିଲେ । ଥୁବ , ଇଂରାଜ ବଶିଷ୍ଠମାନଙ୍କ
 ପ୍ରତି ଅଭ୍ୟାସରୁ ନିରା ଏବଂ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ
 ତାହାଙ୍କୁ ରାଜ ଦେଖାଇବାର ବ୍ରହ୍ମସମଗ୍ରମୂ ହେଲା । ୧୮୮୫ରେ
 ଏହି ଶେଷ ଯୁକ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଇଂରାଜ ସୈନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ
 ଗୃହଧାନ ମାଜାଲେ ନଗରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ‘ ଥୁବ ’
 ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଠାରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କଲେ । ‘ ଥୁବ ’ ବନ୍ଦିହୋଇ
 କୋମ୍ପାଉର ଚନ୍ଦ୍ର ଗିରିରେ ବାନ୍ଧି କରୁଅଛନ୍ତି । ୧୮୮୭ ସାଲ
 ତାନୁଆର ମାସ ପ୍ରଥମ ଦିନସ ବ୍ରହ୍ମଇଂରାଜ୍ୟ ଗୃହ୍ୟ ଭୁକ୍ତ ହେବାର
 ଘୋଷଣାକରି ଡ଼ଫିନ୍‌ଚିନ୍ ଉତ୍ତର ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ବ୍ରହ୍ମ ଜଣେ ଚପ୍

କମିଶନରଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ କଲେ । ଏକଦୃଶ୍ୟରେ ୧୮୮୭ ରେ
ପ୍ରାକୃଷ୍ଟ ସମୟ ସେତେବେଳେ ଇଂରାଜ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ
କ୍ରୁଟିମ - ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ତତ୍ପରେ ୧୮୮୮ ସାଲ ଉପେନ୍ଦ୍ର ମାସରେ ଭାରତର ନୂତନ
ରାଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଏକ ଭାରତୀୟ ଲର୍ଡ଼ଲିଉନଶିପ୍‌ତାଉନ
ରାଜ୍ୟର ଦେଇ ସ୍ୱାଧୀନକୁ ଯାହା ହେଲା ।

ଲର୍ଡ଼ଲିଉନ ଡାଉନ—ତତ୍ପରେ ଉତ୍ତର ୧୮୮୮ ରେ ଲିଉନ
ଡାଉନ ଭାରତ ସିଂହାସନ ଆଗେଇ ଯାଇଥିଲେ । ୧୮୮୯ ସାଲ
ଶେଷ ଭାଗରେ ରାଜପୋଷ “ପ୍ରିନ୍ସ ଏଲ ବାଟି ଉକ୍ତର” ଭାରତକୁ
ଖୁଲିଗଲା କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଅଗମନରେ ଗୁଜରାଟ ଭାରତ
ବାସୀ ସ୍ୱାଧୀନର ଗୁଜରାଟ ଦେଖାଇ ଥିଲେ । ତାହାର ଗୁଜ
ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ଅଗ୍ରଗତି ହୋଇ ୧୮୯୦ ରେ ଇଂରାଜର
ହସ୍ତରେ ଗୁଜରାଟର ଭାରତ ଅର୍ପଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ଇଂରାଜ
ରେସିଡେଣ୍ଟ ଏକ ଅସାମର ତତ୍ କମିଶନର କେନ୍ଦ୍ର ସୈନ୍ୟ
ସହ ମଣିଷରେ ହିତ୍ୟା ହେବାର ମଣିଷର ସୌଭାଗ୍ୟରକ ତଦବଧି
ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଅଛି । ଲିଉନ ଡାଉନ ମଣିଷର ଗୁଜରାଟ ଦ୍ୱିପଦ-
ରାଜ , ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଗୁଜରାଟ ପ୍ରାଦେଶରେ ଦର୍ଶିତ କରି ଗୁଜ
ରାଜ୍ୟ ଏକ ବାଲକକୁ ୧୮୯୧ ରେ ଉକ୍ତ ଗୁଜରାଟ ଦେଇଅଛନ୍ତି
ବିଦେଶର ସହଦାସ ସମ୍ମତି ଅଛନ୍ତି ଲିଉନ ଡାଉନଙ୍କ ସମୟରେ
ଦୃଢ଼ିଭୁତ ହୋଇଅଛି । ଏହାଙ୍କ ଗୁଜରାଟ ସମୟରେ ଭାରତବାସୀ
“ ଦାଦାଭାଇ ନୌରୋଜି ” ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ସଭାର ମେମ୍ବରପଦରେ
ନିର୍ଯ୍ୟାସିତହେଲେ । କେନ୍ଦ୍ରର ଗତଜାତର ବିଦ୍ରୋହୀ ଏହାଙ୍କ
ସମୟରେ ପ୍ରାଦେଶରେ ସାଧାରଣତଃ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଅଛି ।

(ଇଂରାଜ—ରାଜତ୍ବରେ ଭାରତର ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥା)

ସୁସଭ୍ୟ ଇଂରାଜ ଜାତିର ଶାସନରେ ଭାରତ ବର୍ଷର ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ସମ୍ଭବ କିମ୍ବା କିପ୍ରକାର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଅଛି ତହୁଁଙ୍କୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ଜଣାଇ ଯାଉଅଛୁ ।

ଇଂରାଜ ରାଜତ୍ବରେ ସହ ମରାଣ , ଗଞ୍ଜାରେ ସମ୍ବଳ ବସନ୍ତ ନି, ରାଜପୁର ଜାତିର କନ୍ୟାବିଧି, କନ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିର ନିରବଳୀ, ଭିକ୍ଷାଦି କୁପ୍ରଥା ଏକାବେଳାରେ ଉଚ୍ଛେଦିତ ହୋଇ ଅଛି । ରାଜପଥ , କେନେଲ , ରେଲୱେ , ବାଣୀପୁରୀ , ଜାକି , ଟେଲିଗ୍ରାଫ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ବନୋବସ୍ତରେ ଭାରତର ଅଶେଷ ମଙ୍ଗଳ ସାଧୁତ ହେଉଅଛି । ମୁଗଲମାନ ଶାସନ କାଳରେ ରାଜାମାନେ ସେଠାର ପ୍ରଜାପୀତକ , ଦୁର୍ନୀତି ପରାମର୍ଶ ସେକ୍ତାବୁରୀ ହୋଇ ପ୍ରଜା ସକଳର ପ୍ରତି ସତତ ଅପରାଧିତ ଅଭାବର କରୁଥିଲେ , ଇଂରାଜ ରାଜତ୍ବରେ ସେ ସମସ୍ତ ବଲୁକା ହୋଇ ଶାନ୍ତି ବଗ୍ନମାନ ହୋଇଅଛି । ଲୋକେ ସ୍ବାଧୀନତା ଭାଷା ଏବଂ ସମାଜ ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ମନଯୋଗୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଇଂରାଜମାନେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପରି ଯଥେଷ୍ଟରୂପେ , ବଳାପତ୍ରେୟ , ନୁହନ୍ତି । ଇଂରାଜ ରାଜତ୍ବରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ , ଚିକିତ୍ସାଳୟ , ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନେ ୨ ସଂସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ବିଦ୍ୟାର ଗୌରବ ଦିନ ଦିନ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଅଛି । ଏମାନେ ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ନାନାବିଧ ଅଲୌକିକ ଯନ୍ତ୍ରାଦି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କର ସକଳ ପ୍ରଦେଶର ଅପରମେୟ ଉପକାର ସଂସାଧନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଭାରତରେ ମରହଟ୍ଟା ମୁଗଲମାନ ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ ଜାତିୟ ଲୋକ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ କେହି ଏକାଦୃଶ ସୁଶୃଙ୍ଖଳାରେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିନଥିଲେ । ଇଂରାଜ ଶାସନରେ ଭାରତର ଦୁର୍ବଳତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଅଛି ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ସୁରଭ ମୂଲ୍ୟ **କମଳ-ସୁନ୍ଦରୀ** ପଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

କମଳସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରଚ୍ଛେଦ ଗଣ୍ଡର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇପଇସା ମାତ୍ର,
ଦୈନିକାମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ନିମିତ୍ତ ବଡ଼ିମାନ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ
ଦ୍ରବ୍ୟ କରୁଅଛୁ, ଅଳ୍ପଅଳ୍ପ ଗଣ୍ଡେ ଖାମ୍ବରେ ଟା ୧୦ ଟା
ପୁସ୍ତକ-ସ୍ଥାନ-ପାରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧାଶ୍ରମ ମାନେ ନିମ୍ନ ଠିକଣାରେ
ଜିଲ୍ଲା ବଲେ ପାଇ ପାରିବେ ।

ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର ପଦ୍ୟାଳୟର

ଗୃହଧାନୀ ବାମସ୍ଥା -

ସମ୍ବଲପୁର ପୋ ୫